

ОЛЕКСІЙ ЯКОВИЧ СОКІЛ (1870–1939) ЯК ІКОНОПИСЕЦЬ

УДК 75.046.3(477)(092):7.072.2

Стешенко С. В. Олексій Якович Сокіл (1870–1939) як іконописець. У статті вперше зроблено спробу дослідити іконописну спадщину українського мистця О. Сокола, ім'я якого за радянських часів, як правило, пов'язувалось лише з монументом, створеним цим майстром у 1922 р. в м. Кам'янському. Сьогодні вже достеменно відомо, що Сокіл у першу чергу був не скульптором і не архітектором, а носієм традицій модерну в сакральному монументальному малярстві. Про художній талант свідчать, зокрема, зроблені ним розписи в пам'ятках церковного зодчества (Сампсоніївська церква на полі Полтавської битви та Трьохсвятительська церква у Харкові). Реставровані розписи цих храмів дають змогу характеризувати творчість Сокола як самобутню, хоча вона і зазнала свого часу впливу з боку таких майстрів іконопису, як В. Васнецов та І. Іжакевич.

Ключові слова: сакральне мистецтво України, стилістика модерну, Олексій Сокіл, іконописна спадщина, декоративно-рослинний орнамент.

Стешенко С. В. Алексей Яковлевич Сокол (1870–1939) как иконописец. В статье впервые предпринята попытка исследовать иконописное наследие украинского художника А. Сокола, имя которого в советское время, как правило, связывалось только с монументом, созданным этим мастером в 1922 г. в г. Каменском. Сегодня уже точно известно, что Сокол в первую очередь был не скульптором и не архитектором, а носителем традиций модерна в сакральной монументальной живописи. О его художественном таланте свидетельствуют, в частности, созданные им росписи в памятниках церковного зодчества (Сампсониевская церковь на поле Полтавской битвы и Трехсвятительская церковь в Харькове). Реставрированные росписи этих храмов позволяют характеризовать творчество Сокола как самобытное, хотя оно и находилось в свое время под влиянием таких мастеров иконописи, как В. Васнецов и И. Ижакевич.

Ключевые слова: сакральное искусство Украины, стилістика модерна, Алексей Сокол, иконописное наследие, декоративно-растительный орнамент.

Steshenko S. Olexiy Y. Sokil (1870–1939) as a icon painter. This article is a first attempt to explore the heritage of Ukrainian icon-painting artist O. Sokil, whose name in Soviet times typically was associated with only a monument created by this master in 1922 in Kamensky (from 1936 to 2016 – Dniprodzerzhinsk in Dnipropetrovsk region). Today it is known that O. Sokil first was not a sculptor or architect. He was the bearer of traditions in modern sacred monumental painting. His artistic talent show some paintings he made in the monuments of church architecture (Sampsoniy Church on the Poltava battlefield and Three Saints Church in Kharkiv). Restored murals of temples make it possible to characterize the creative work of Sokil as original, although it has undergone in its time influence of such masters of iconography as Viktor Vasnetsov and Ivan Izhakevich.

Olexiy Sokil was born in 1870 in the village of Scopets Pereyaslav district near Poltava. In 1896 he entered the Moscow School of Painting, Sculpture and Architecture (class of V. Serov). Around the same time took his acquaintance with Viktor Vasnetsov.

After graduation in Moscow, Olexiy Sokil was able to go at public expense and to have a year and a half creative trip to Europe. The inspiration that gave him this trip, was the key to entry in 1903 the St. Petersburg Academy of Arts (studio of I. Repin and Chistyakov, graduated in 1911).

In the personal file of the student of the Imperial Academy of Arts O. Sokil there exist certificate which informs that in 1903 the artist painted the regimental church of the 38th Tobolsk Infantry Regiment, built around Skierniewice (Lodz Province) in honor of Christmas. Of all the interior decoration of the temple survived only two icons of the side aisles, because in independent Poland

has transferred the building to the ownership of the Roman Catholic Church and was rebuilt by removing the bath and took tower to pieces.

Note that the neighborhood Skierniewice from the second half of the XIX century were the hunting areas of Russian emperors and the name of Nicholas II was listed first among ktors of Church of the Christmas. So, O. Sokil had already had a reputation of a talented icon painter, because such responsible work entrusted to novice artist.

In the Kingdom of Poland O. Sokil met the future Kharkiv diocesan architect V. Pokrovsky, who held the position of architect of Warsaw-Chelm Diocese. In Kharkiv, the main point of focus V. Pokrovsky was Three Saints church in Zayikovska street (now – Holdberhivska street, 101), founded in 1906. At that time, O. Sokil has worked in Poltava, where the position of the diocesan architect held a supporter of artistic synthesis in church architecture – S. Nosov. In 1895 on the fraternal grave of Russian soldiers killed in the Battle of Poltava, church designed by Nosov was built in honor of the Apostles Peter and Pavlo, and ornamental painting of walls with a focus on Peter's baroque was made by Olexiy Sokil.

Under the leadership of S. Nosov in preparation for the 200th anniversary of the Battle of Poltava to Sampsoniy majestic church, built on the battlefield in 1856, was added the input part of the bell tower. During the reconstruction significantly changed not only the exterior but also the interior of the building: walls, vaulted ceilings and inner surfaces of the central pre-room were covered by highly decorative floral motives and plot paintings, reminiscent of the manner of V. Vasnetsov were performed under the guidance and with the O. Sokil's direct participation.

Art and features figurative paintings Sampsoniy Church give reason to classify them as a unique example of highly temple of monumental art of the early 20th century. Which reflected the ideological and artistic search of the era, including attempting to use a style of modern sacred art.

In 1912 O. Sokil was invited to Kharkiv by V. Pokrovsky to take part in the painting of the Three Saints church. Within two years, painter decorated the church by painting, iconography skillfully combining with ornamental patterns in modern style. Well studied the Old Russian and Byzantine iconography, the artist did not copy and reproduction vintage art painting, adding a bold stroke saturated restrained palette.

Clarity of contours in painting O. Sokil in Three Saints church is associated with a monumental painting in the refectory of I. Izhakevich in All Saints Church of the Kyivo-Pecherska Lavra. Combines the work of these artists also compositional solution, which gives the impression to the viewer as close large and expressive figures. However, significantly influenced the artistic style of a O. Sokil paintings in Vladimirsky Cathedral in Kiev.

In late 1914 the artist was commissioned to interior decoration of St. Nicholas church in the Kamenskoe. Unfortunately, during the Soviet era monumental painting of the church was carefully painted over, and in the 1980s. when the church has remained only one architectural monument of national importance, cleared and restored only some fragments of the altar painting.

On the creative heritage of O. Sokil all information is not enough. Based on the information of where it more or less extended stay in Ukraine, Poland, Russia, Lithuania and Latvia, he had to leave on their own artistic mark in many churches. Besides in museums of different cities still remain icons and paintings "by an unknown artist O. Sokil", some of which have been identified as the pages of the biography of the artist, who died in Dneprodzerzhinsk, September 23, 1939 today to help restore his grandchildren.

Keywords: Ukraine sacred art, modern stylistic, Olexiy Sokil, painter heritage, arts and floral ornament.

Постановка проблеми. Актуальність теми. Храмове мистецтво, яке акумулює і відображає духовний зміст та світоглядні парадигми свого часу, протягом тисячоліть відіграло надзвичайно важливу роль у розвитку культури людства. Що більше культурних цінностей минулого зберігається в соціокультурному середовищі, то краще людина орієнтується в історичному просторі та глибше розуміє зв'язок поколінь і єдність культурно-історичного процесу.

На жаль, ця єдність у результаті карколомних суспільно-історичних потрясінь ХХ ст. в Україні була перервана. Сьогодні ж всебічний процес оновлення українського суспільства викликає бурхливий сплеск духовного життя. Нинішня актуалізація інтересу до втрачених традицій і пам'яток, а також до штучно вилучених із історії українського сакрального мистецтва імен підтверджує актуальність порушеної проблеми.

Зв'язок із науковими чи практичними завданнями. Дослідження пов'язане з опрацюванням держбюджетної теми «Методичні аспекти теорії творчості, матриці символів, атрибутів сакрального мистецтва при формуванні світоглядних понять» (номер держреєстрації 0314U003934).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні не існує жодного ґрунтового наукового дослідження, присвяченого творчості українського мистця О. Сокола. Донедавна його ім'я пов'язувалося з єдиним монументом та кількома спроектованими у м. Кам'янському (з 1936 по 2016 р. — Дніпродзержинськ Дніпропетровської обл.) спорудами. Чудовий малярський хист, яким володів майстер, поки що залишався поза належною увагою мистецтвознавчої думки. Підтвердженням цьому є статті С. Кілессо [5] та А. Манчука [7].

Спроби більш докладно дослідити життя і творчість О. Сокола робить нині кам'янський краєзнавець і публіцист Л. Глок, яка розміщує знайдену інформацію на сторінках місцевих електронних видань [2] та на сайті Кам'янської міської бібліотеки імені Т. Шевченка [3].

Перший крок у вивченні Трьохсвятительського храму в Харкові як пам'ятника сакральної архітектури, розписами якого впродовж двох років займався О. Сокол, зроблено в роботі, що написана групою авторів, до котрої, зокрема, належить харківський мистецтвознавець О. Денисенко [6]. Утім, у цьому виданні спеціально не ставилось завдання вивчення творчості Сокола поза діяльністю у цьому храмі.

Мета статті. О. Сокола як творця пам'ятника «Прометей розкутий», встановленого 1922 р. на могилі полеглих у боротьбі за радянську владу в м. Кам'янському, прийнято вважати одним із засновників українського радянського монументального мистецтва. Ми ж поставили собі за мету розкрити творчість цього мистця в аспекті його іконописної спадщини.

Виклад основних результатів дослідження. Олексій Сокол народився 13/25 березня 1870 р. в с. Скопеч Переяславського повіту Полтавської губернії (з 1946 р. — с. Веселинівка Барішівського району Київської обл.) в сім'ї Якова Яковича Сокола і його дружини Марфи Ефимової. Після закінчення хлопчиком церковно-приходської школи, багатодітний батько, який здобував на прожиток сім'ї майстерністю пічника, відправив його на власні хліби до підрядника по покрівельних і малярних роботах у Переяслав. За півтора роки потому Олексій уже працював у Києві, де згодом став десятником у іншого крупного підрядника. Юнак зумів скласти екстерном іспити за повний курс реального училища і кілька років навчався в художній школі М. Мурашка.

1896 р. вступив до Московського училища живопису, скульптури і архітектури (клас В. Серова). Те, що вже на другому курсі Сокол проектував і будував купецькі особняки і дачі, свідчить про вдалий початок кар'єри архітектора. Приблизно в цей же час відбулося знайомство Сокола з В. Васнецовим, про вплив якого на творчість Олексія Яковича можна судити, виходячи зі зрілих робіт останнього.

Блискуче закінчивши навчання в Москві, Сокол отримав можливість за казенний кошт відправитися на півтора роки в творчу поїздку Європою. Натхнення, якого надала йому ця подорож, стало запорукою вступу 1903 р. до Петербурзької академії мистецтв (майстерні І. Рєпіна і П. Чистякова; закінчив у 1911 р.). Спонукуваний невгамовною жагою знань і колосальною працьовитістю, Олексій Якович одночасно вчився ще й в Археологічному інституті та на Вищих педагогічних курсах у Санкт-Петербурзі [4].

Більш того, в особовій справі учня Імператорської академії мистецтв О. Сокола є довідка, завірена старшим лікарем лазарету в польському місті Скерневіці (Лодзинське воєводство), в якій ідеться про те, що на початку вересня 1903 р. мистець при падінні з лісів зазнав ушкоджень, унаслідок чого був не в змозі займатися художньою справою до лютого 1904 р.

Цей нещасний випадок стався під час розписування іконописцем полкової церкви 38-го піхотного Тобольського полку, побудованої на околиці міста Скерневіці на честь Різдва Христового та в пам'ять імператора Олександра III (освячена 3/16 грудня 1903 р.). З усього внутрішнього оздоблення цього храму до наших днів збереглися лише дві ікони з бічної нави, бо в незалежній уже Польщі будівлю передали у власність римо-католицької церкви і перебудували, знявши бані і розібравши дзвіницю [10, с. 182]. Ще збереглися свідчення про колишню красу храму, що мав усередині розписи, сюжети яких були взяті не лише з життя Ісуса Христа, а й із життя пророків, котрі сповіщали людство про майбутнє втілення Месії. Усі вільні від живопису місця були прикрашені різнокольоровими

смугами орнаменту, виконаного у візантійському стилі з переважанням золотої, срібної і синьої фарб. Іконостас, що коштував 6 000 карбованців, був подарований храму колишнім шефом 38-го піхотного Тобольського полку, великим князем Сергієм Олександровичем [11, с. 202].

Зауважимо, що околиці Скерневіці з другої половини XIX ст. були мисливськими угіддями російських імператорів, а ім'я імператора Миколи II значилося першим серед ктиторів Різдваної церкви. Отже, в О. Сокола на той час уже була репутація талановитого іконописця, тому що таку відповідальну роботу не доручили б починаючому художнику.

Ми маємо всі підстави припустити, що саме в Царстві Польському Сокіл познайомився з майбутнім харківським єпархіальним архітектором В. Покровським, який тоді обіймав посаду архітектора Варшавсько-Холмської єпархії (протягом років роботи в цій єпархії Покровський побудував більше тридцяти храмів, з яких за оригінальними проектами — десять).

У Харкові головною точкою докладання зусиль Покровського став Трьохсвятительський храм на Заїковській вул. (нині — вул. Гольдбергівська, 101), закладений 1906 р. У цей час Сокіл уже працював у Полтаві, про що свідчить збережена в Сампсоніївській церкві меморіальна дошка. Крім того, у вже згадуваній нами особовій справі учня Імператорської академії мистецтв О. Сокола зберігається прохання про видачу виду на проживання з проханням вислати його за адресою: Полтава, Архієрейський будинок. На заяві про відпустку на ім'я керівника майстерні резолюція професора П. Чистякова — «Не бачу перешкод» [2].

Посаду єпархіального архітектора Полтави на зламі XIX–XX століть обіймав завзятий прихильник художнього синтезу в храмовому зодчестві — С. Носов. 1895 р. на братній могилі російських воїнів, загиблих у Полтавській битві, був споруджений пам'ятник, але незабаром виявилось, що важкий гранітний хрест, установлений на вершині могильного пагорба, почав просідати. Тому 1906 р. було прийнято рішення відкрити могилу, зміцнити фундамент меморіалу і побудувати на ньому надгробний храм зі сферичним склепінням. Церква на честь апостолів Петра і Павла була побудована за проектом С. Носова, а орнаментальний розпис стін здійснив О. Сокіл (іл. 1–3).

Під керівництвом С. Носова під час підготовки до ювілею — 200-річчя Полтавської битви — до величної Сампсоніївської церкви, зведеної на полі битви ще у 1856 р., була прибудована вхідна частина з дзвіницею (1909). На східному фасаді храму, зверненому до братської могили, у ніші замість ікони було встановлено картину Сокола із зображенням Петра I під час молитви напередодні битви (не збереглася) [8, с. 853].

При реконструкції суттєво змінився не тільки екстер'єр, а й інтер'єр будівлі: стіни, склепіння стелі і внутрішні поверхні центрального підбан-

нику були вкриті високохудожніми декоративно-рослинними орнаментами та сюжетними розписами, що нагадували манеру В. Васнецова і були виконані під керівництвом та за безпосередньою участю О. Сокола. Про те свідчить меморіальний напис, який зберігся у храмі: «...Художественные работы и проект иконостаса исполнены художником А. Я. Соколом, мраморные работы выполнил Э. Р. Менционе».

На стовпах арок у наосі храму замість традиційних зображень мучеників Сокіл розмістив євангельські сюжети: на лицевій стороні двох стовпів західної арки розташована живописна сцена «З'явлення Воскреслого Христа Марії Магдалині» (іл. 4), на зворотній стороні цих самих стовпів — «Хрещення Господнє» (іл. 5–7), на двох стовпах східної арки — «Благовіщення» (іл. 8–10). Згадані сюжети, як і інші цикли храмових розписів, подані Соколом досить емоційно — виразні живі обличчя, вільні пози, сповнені динаміки жести.

Значне місце у живописному оздобленні церкви займають пишні та барвисті рослинні орнаменти, що складаються із стилізованих квітів і пагонів дерев. Саме вони завдяки поєднанню теплих тонів допомагають зрозуміти основний принцип колористичного вирішення інтер'єру храму (іл. 11–19). Художньо-образні особливості розписів Сампсоніївської церкви дають підстави класифікувати їх як «унікальний високохудожній зразок храмового монументального мистецтва» [9] початку XX ст., де відбилися ідейно-художні пошуки епохи, зокрема спроби використання стилістики модерну в сакральному мистецтві. Ці розписи, значно пошкоджені у роки радянської влади, були законсервовані та реставровані у 1994 р. художниками Київської реставраційної майстерні Миколою та Людмилою Вовчками.

1912 р. О. Сокіл був запрошений В. Покровським до Харкова для участі у розписі Трьохсвятительського храму. Протягом двох років маляр прикрашав церкву живописом, майстерно поєднуючи іконопис із орнаментальними візерунками в стилі модерн. Добре вивчивши давньоруську і візантійську іконографію, мистець зробив не копії, а художнє відтворення старовинних розписів, доповнюючи сміливим насиченим мазком стриману палітру.

Прикрашені медальйонами і фігурами святих площини несучих арок нагадують вісім стрічок, що змикаються у багато орнаментовані склепіння (іл. 20–23). Розписи підбаннику чудово гармонізовані: ніжні сизо-блакитні землісті фарби поступово переходять в рожеві тони зорі, а потім в помаранчеві і яскраво-сонячні тони неба, звідки дивиться на прочан образ Пантократора (іл. 24–25).

Побудова фігурних і орнаментальних зображень наосу та архітектоніка споруди знаходяться у смисловій залежності. Притім унікальна конструкція храму додатково підкреслюється

Іл. 1. Інтер'єр Петропавлівської церкви на полі Полтавської битви. Орнаментальний розпис стін, який не зберігся до наших часів, здійснив О. Сокіл

Іл. 2. Інтер'єр Петропавлівської церкви на полі Полтавської битви. Орнаментальний розпис стін, який не зберігся до наших часів, здійснив О. Сокіл

Іл. 3. Інтер'єр Петропавлівської церкви на полі Полтавської битви. Орнаментальний розпис стін, який не зберігся до наших часів, здійснив О. Сокіл

кількома ярусами розписів, що строго відповідають вертикальним і горизонтальним членуванням інтер'єру. Судячи з сучасного стану живопису, який зберіг чистоту та інтенсивність тонів, можна також говорити про вмільний вибір мистцем технології і фарбових матеріалів.

Чіткість контурів розписів О. Сокола у Трьохсвятительському храмі викликає асоціації з монументальним живописом І. Іжакевича у Трапезному і Всіхсвятському храмах Києво-Печерської лаври. Об'єднує роботи цих майстрів також і композиційне вирішення, яке створює враження максимального наближення до глядача великих і виразних фігур. Разом із тим, помітно вплинули на художню манеру О. Сокола й розписи Володимирського собору в Києві [6].

На пам'ятній мармуровій дошці в інтер'єрі Трьохсвятительського храму зберігся напис церковнослов'янською мовою: «Лета от сотворения мира 7423, от рождества же Бога Слова 1915, освятися сей храм во имя трех вселенских святителей, Преосвященным Флавианом, Митрополитом Киевским и Галицким, <...> создается же церковь сия зодчеством Владимира Николаевича Покровского и иконным писанием Алексия Яковлевича Сокола».

При написанні образів О. Сокіл часто використовував, як це було заведено в практиці

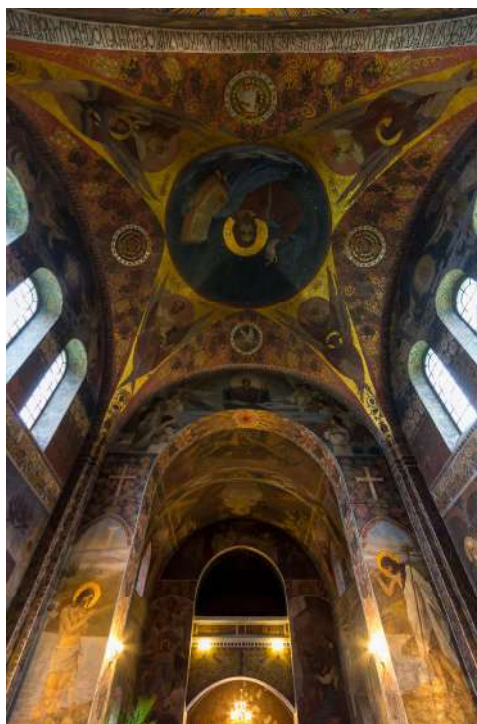
й інших іконописців XIX–XX століть, працю натурників. Однією з моделей стала Наталія Лаврентіївна Акатова, дочка прачки і рано померлого солдата, яка працювала з восьмирічного віку на картонній фабриці. Сокіл умовив її позувати для майбутніх розписів Трьохсвятительського храму, виплачуючи досить велику на той час суму — один карбованець за годину, щоби в очах матері поведінка доньки не виглядала «неробством і ледарством» [3].

Дівчинка-підліток з харківського передмістя надихнула мистця на створення образу Діви Марії у сцені «Благовіщення», що займає центральне місце в розписах середнього ярусу наосу храму. Притім зображені на арках на повний зріст фігури Архангела і Діви розділені в просторі частиною склепіння (храмовий простір утворено системою перехресних арок, і тому в наосі відсутні стовпи). У цій композиції, яка підкреслює особливу чистоту і ніжність Богоматері, фігури звернені одна до одної та підпорядковані динаміці зустрічного руху: ледь торкаючись землі, Архангел стрімко і легко наближається до Пречистої, і Вона покірно схиляється перед ним (іл. 26–28).

Перша світова війна застала О. Сокола у Франції. Повернувшись в Україну, він наприкінці 1914 р. отримав, у зв'язку з реконструкцією Миколаївського храму при Дніпровському мета-

Іл. 4. О. Сокіл. Сцена «З'явлення Воскреслого Христа Марії Магдалині» в інтер'єрі Самсоніївської церкви на полі Полтавської битви

Іл. 5. О. Сокіл. Сцена «Хрещення Господнє» в інтер'єрі Самсоніївської церкви на полі Полтавської битви

Іл. 6. О. Сокіл. Хрещення Господнє (фрагмент). Ісус Христос

Іл. 7. О. Сокіл. Хрещення Господнє (фрагмент). Іоан Хреститель

Лл. 8. О. Сокіл. Сцена «Благовіщення» в інтер'єрі Сампсоніївської церкви на полі Полтавської битви

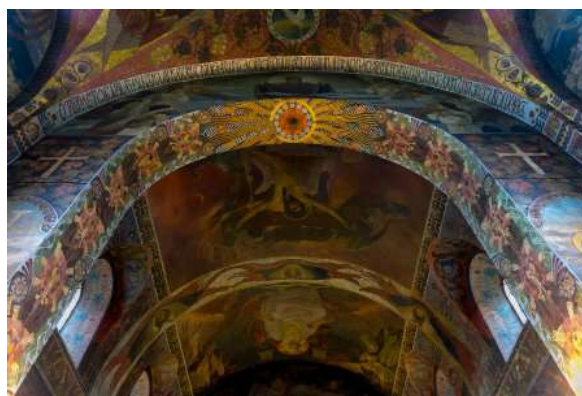
Лл. 9. О. Сокіл. Благовіщення (фрагмент).
Архангел Гавріїл

Лл. 10. О. Сокіл. Благовіщення (фрагмент).
Діва Марія

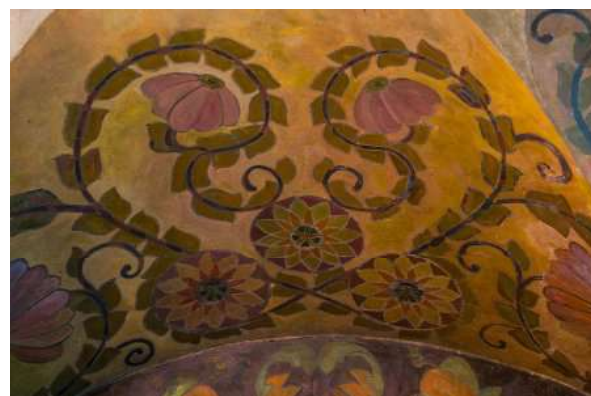
Лл. 11. О. Сокіл. Орнаментальні розписи у наосі Сампсоніївської церкви на полі Полтавської битви

Лл. 12–13. О. Сокіл. Орнаментальні розписи у наосі Сампсоніївської церкви на полі Полтавської битви

Лл. 14. О. Сокіл. Орнаментальні розписи у наосі Сампсоніївської церкви на полі Полтавської битви

Лл. 15–16. О. Сокіл. Фрагменти орнаментальних розписів

Лл. 17–19. О. Сокіл. Фрагменти орнаментального розпису віконних укосів

Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті

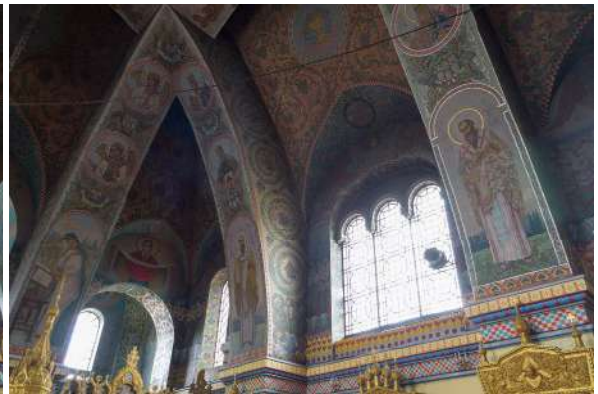
Іл. 20. Інтер'єр Трьохсвятительського храму міста Харкова. Прикрашені медальйонами і фігурами святих площини несучих арок нагадують вісім стрічок, що змикаються у багато орнаментовані склепіння

Іл. 21. О. Сокіл. Розписи хорів Трьохсвятительського храму міста Харкова

Іл. 22. О. Сокіл. Розписи північно-східної частини наосу Трьохсвятительського храму міста Харкова

Іл. 23. О. Сокіл. Розписи південно-східної частини наосу Трьохсвятительського храму міста Харкова

Іл. 24. О. Сокіл. Розписи наосу Трьохсвятительського храму міста Харкова

Іл. 25. О. Сокіл. Христос-Пантократор

Іл. 26. О. Сокіл. Сцена «Благовіщення» в інтер'єрі Трьохсвятительського храму міста Харкова

Іл. 27. О. Сокіл. Благовіщення (фрагмент).
Архангел Гавріїл

Іл. 28. О. Сокіл. Благовіщення (фрагмент).
Діва Марія

лургійному заводі в м. Кам'янське, замовлення на художнє оформлення інтер'єрів церкви та на зведення житлового будинку для фахівців заводу [5]. На жаль, за радянських часів монументальний живопис у церкві був старанно зафарбований, а у 1980-ті рр., коли храм залишався вже єдиною в місті пам'яткою архітектури республіканського значення, розчистили та реставрували лише деякі фрагменти вівтарного розпису [1].

Про творчий доробок О. Сокола інформації ще явно недостатньо. Якщо виходити з відомостей про місця його більш-менш тривалого проживання в Україні, Польщі, Росії, Литві та Латвії, він мав залишити по собі мистецький слід у багатьох церквах. Крім того, в музеях різних міст дотепер зберігаються ікони і картини «невідомого художника О. Сокола», деякі з яких уже виявлені, оскільки сторінки біографії мистця, померлого в Дніпродзержинську (нині м. Кам'янське) 23 вересня 1939 р., сьогодні допомагають відновлювати його онуки.

Висновки з даного дослідження. У статті вперше зроблено спробу цілісно розглянути іконописну спадщину О. Сокола. Виявлено, що мистець розписав щонайменше п'ять православних храмів, із яких чотири знаходяться в Україні, а п'ятий, що безповоротно втратив свої фрески, бо був перероблений на костел, — у Польщі. Установлено, що майстер здебільшого працював у стилі модерн і його творчість зазнала впливу іконописних манер В. Васнецова та І. Іжакевича.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Дослідження має подальшу перспективу щодо аналізу ще не досліджених іконографічних програм розписів, які були виконані О. Соколом у Сампсоніївській церкві на полі Полтавської битви та у Трьохсвятительському храмі міста Харкова.

Література:

1. Артемов А. А. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР [Текст] : иллюстрированный справочник-каталог. В 4 т. / А. А. Артемов и др. — К. : Будівельник, 1984. — Т. 2. — 336 с.
2. Глок Л. Алексей Сокол — загадки и тайны архитектора и художника, прославившего Днепродзержинск [Электронный ресурс] / Л. Глок // Событие. — 08.02.2012. — Режим доступа : <http://sobitie.com.ua/dneprodzerzhinsk/aleksey-sokol-zagadki-i-tayni-arhitekatora-i-hudozhnika-proslavivshhego-dneprodzerzh> (дата звернення: 02.07.2015). — Назва з екрана.
3. Глок Л. Да святится имя ее : муза художника Алексея Сокола [Электронный ресурс] / Людмила Глок // Литописці Кам'янського. — Режим доступу : <http://lib.dndz.gov.ua/?pid=591> (дата звернення: 08.10.2015). — Назва з екрана.
4. Загадки и тайны художника Алексея Сокола [Электронный ресурс] / Генеалогический форум ВГД. — Режим доступа : <http://forum.vgd.ru/291/37432/0.htm> (дата звернення: 16.07.2015). — Назва з екрана.
5. Килессо С. К. Создатель памятника «Раскованный Прометей» [Текст] С. К. Килессо // Строительство и архитектура. — 1989. — № 10. — С. 16–17.
6. Лизан И. Трехсвятительская церковь в Харькове. Сведения, мысли, информация по истории и архитектуре [Текст] / И. Лизан [и др.]. — Х. : Дизайн Имидж Компания, 1999. — 88 с. : 116 ил.
7. Манчук А. Два Прометея [Электронный ресурс] / А. Манчук // Contr.info. — 19.08.2006. — Режим доступа : <http://www.rwp.ru/index.html> (дата звернення: 02.07.2015). — Назва з екрана.

8. Полтавщина : Энциклопедический довідник [Текст] / за ред. А. В. Кудрицького. — К. : Українська енциклопедія, 1992. — 1024 с. : іл.
9. Сампсоніївська церква [Електронний ресурс] / Державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви». — Режим доступу : http://www.battle-poltava.org/ukr/monuments/sampsoniivska_church/ (дата звернення: 16.07.2015). — Назва з екрана.
10. Сокол К. Г. Купола над Вислой : Православные храмы в Центральной Польше в XIX — начале XX века [Электронный ресурс] / К. Г. Сокол, А. Г. Сосна // Церковно-Научный Центр «Православная Энциклопедия». — М., 2007. — С 150–193. — Режим доступа : http://www.sedmitza.ru/data/119/994/1234/150_193.pdf (дата звернення: 16.07.2015). — Назва з екрана.
11. Цитович Г. А. Храмы армии и флота (состоящие в ведомстве Протопресвитера военного и морского духовенства) [Текст] : историко-статистическое описание. В 2-х частях / Священник Григорий Цитович. — Пятигорск : Типо-литография А. П. Назорова, 1913. — 560 с.

References:

1. Artemov, A. A. (1984). *Pamyatniki gradostroitel'stva i arkhitektury Ukrainской SSR [Monuments of town-planning and architecture of the Ukrainian SSR]. (Vol. 2). Kyiv : Budivelnik. [In Russian].*
2. Hlok, L. (2012, February 8). *Aleksey Sokol — zagadki i tayny arkhitekatora i khudozhnika, proslavivshhego Dneprodzerzhinsk [Alexey Sokol — riddles and secrets of the architect and artist, famous for Dneprodzerzhinsk]. Sobytiye — Event. Retrieved from <http://sobitie.com.ua/dneprodzerzhinsk/aleksey-sokol-zagadki-i-tayni-arhitekatora-i-hudozhnika-proslavivshhego-dneprodzerzh>. [In Russian].*
3. Hlok, L. (n.d.). *Da svyatytsya imya yeye : muza khudozhnika Aleksey Sokola [Her name is sacred: the artist's muse Alexei Sokol]. Litopystsi Kam'yans'koho — Chroniclers of Kamenske. Retrieved from <http://lib.dndz.gov.ua/?pid=591>. [In Russian].*
4. *Zagadki i tayny khudozhnika Aleksey Sokola [Mysteries of the artist Alexey Sokol]. Genealogicheskij forum VGD — Genealogical Forum of VGD. (n.d.). Retrieved from <http://forum.vgd.ru/291/37432/0.htm>. [In Russian].*
5. Kilesso, S. K. (1989). *Sozdatel' pamyatnika "Raskovannyi Prometey" [The creator of the monument "Uninhibited Prometheus"]]. Stroitel'stvo i arkhitektura — Building and Architecture, 10, 16–17. [In Russian].*
6. Lizan, I., Novgorodov, V., Leybfrayd, A., Denisenko, O. (1999). *Trekhsvyatitel'skaya tserkov' v Khar'kove. Svedeniya, myсли, informatsiya po istorii i arkhitekture [The Three-Sainted Church in Kharkov. Information, thoughts, information on history and architecture]. Kharkiv : Dizayn Imidzh Kompaniya. [In Russian].*
7. Manchuk, A. (2006, August 19). *Dva Prometeya [Two Prometheus]. Contr.info. Retrieved from <http://www.rwp.ru/index.html>. [In Russian].*
8. Kudryts'kyu, A. V. (Ed.). (1992). *Poltavshchyna. Kyiv : Ukrayins'ka entsyklopediya. [In Ukrainian].*
9. *Sampsoniiv's'ka tserkva [Sampsoniy Church]. Derzhavnyy istoryko-kul'turnyy zapovidnyk "Pole Poltav's'koyi bytvy" — State Historical and Cultural Reserve "Field of Poltava Battle". Retrieved from http://www.battle-poltava.org/ukr/monuments/sampsoniivska_church/. [In Ukrainian].*
10. Sokol, K. G., Sosna, A. G. (2007). *Kupola nad Visloy : Pravoslavnyye khramy v Tsentral'noy Pol'she v XIX — nachale XX veka [Domes over the Vistula: Orthodox churches in Central Poland in the XIX — early XX century]. Tserkovno-Nauchnyy Tsentr "Pravoslavnyaya Entsiklopediya" — The Church and Science Center "Orthodox Encyclopedia" (pp. 150–193). Moscow. Retrieved from http://www.sedmitza.ru/data/119/994/1234/150_193.pdf. [In Russian].*
11. Tsitovich, G. A. (1913). *Khramy armii i flota (sostoyashchiye v vedomstve Protopresvitera voyennogo i morskogo dukhovenstva) [Temples of the army and navy (consisting in the office of Protopresbyter of the military and naval clergy)]. Pyatigorsk : Tipo-litografiya A. P. Nagorova. [In Russian].*

Рецензент статті: Чечик В. В., кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри теорії і історії мистецтва, Харківська державна академія дизайну і мистецтва

Стаття надійшла до редакції 19.03.2017